

Renata Suchowiejko, *Henryk Wieniawski wirtuoz w świetle XIX-wiecznej prasy*, Towarzystwo Muzyczne im. Henryka Wieniawskiego, Poznań 2011, ss. 452

W roku 2006 ukazała się książka Renaty Suchowiejko *Henryk Wieniawski – kompozytor na tle wirtuozowskiej tradycji skrzypcowej XIX wieku*. Kolejna książka, *Henryk Wieniawski wirtuoz w świetle XIX-wiecznej prasy*, stanowi naturalną kontynuację tematu. Wydało ją Towarzystwo Muzyczne im. Henryka Wieniawskiego w Poznaniu jako tom wchodzący w skład serii B *Dzieł wszystkich* kompozytora, poświęconej analizie i dokumentacji różnych aspektów działalności artysty. W nowej książce autorka odeszła od formy monografii na rzecz prezentacji zbioru materiałów źródłowych – recenzji muzycznych poświęconych sztuce wykonawczej Wieniawskiego, wzbogaconej podsumowującym komentarzem. Wybór formy antologii „podyktowały” same źródła: jak się można domyślić, recenzje poświęcone wykonawstwu cechuje duży stopień konwencjonalności, a merytoryczne spostrzeżenia nieustannie się w nich powtarzają, stąd też nawet z najstaranniej wyselekcjonowanych i najdowcipniej skomentowanych cytatów trudno ułożyć ciekawą narrację.

Decyzja Renaty Suchowiejko o zaprezentowaniu tekstów w prasowych *in crudo* (choć często ze skrótami) była bardzo szczęśliwa, gdyż otrzymaliśmy materiał, który nie tylko pozwala zorientować się w detalach sztuki wykonawczej Wieniawskiego (o co głównie chodziło), lecz także poznać samą krytykę, style jej uprawiania, poziom merytoryczny i literacki, podłoże estetyczne i ideowe, zasięg zainteresowań pozamuzycznych autorów itd. Kolekcja recenzji zebrana przez Suchowiejko może być ponadto podstawą wielu szczegółowych badań nad recepcją muzyki i szerzej – nad XIX-wieczną kulturą muzyczną w Europie i Ameryce. Umożliwia to fakt, że na ową kolekcję złożyły się obfite korpusy źródeł zebranych na obu kontynentach – wszędzie tam, gdzie koncertował Wieniawski. Ramy chronologiczne zbioru wyznaczają dwie daty: debiut Wieniawskiego (a raczej debiuty w poszczególnych ośrodkach, gdzie koncertował) oraz śmierć artysty (odtworząc ilustrowaną recenzjami drogę twórczą Wieniawskiego, Suchowiejko nie poprzestała na omówieniu ostatnich koncertów, lecz zechciała spaść tę drogę klamrą, jaką stanowią doniesienia o jego chorobie oraz nekrologi – decyzja może szokująca, gdy będziemy pojmować krytykę w wąskim, merytorycznym sensie, lecz w pełni zrozumiała wówczas, gdy uznamy ją za fenomen personalistyczny, którym oczywiście jest). Porządek chronologiczny obowiązuje również w stosunku do przyjętej kolejności prezentacji źródeł wytworzonych w poszczególnych ośrodkach – decyduje data debiutu Wieniawskiego w danym kraju. I tak, poszczególne rozdziały głównej (trzeciej) części książki, zatytułowanej *Dossier de presse*, prezentują kolejno recenzje francuskie, niemieckie, holenderskie,

brytyjskie, polskie, rosyjskie, amerykańskie, belgijskie oraz – w mniejszym wyborze – pochodzące z innych krajów (Austrii, Węgier, Danii, Szwecji, Finlandii). W ostatnim podrozdziale tej części zgromadzono nekrologi. Tak ułożony materiał skutecznie broni się przed ewentualnym wykorzystaniem do kreowania hierarchii europejskich i pozaeuropejskich ośrodków muzycznych; założony układ jest także niezwykle poręczny – umożliwia dokonywanie synchronicznych porównań między krytyką uprawianą w różnych krajach.

Sam materiał jest imponujący pod względem ilościowym. Obejmuje – co jest jednym z najważniejszych założeń pracy – teksty zarówno z czasopism (muzycznych i społeczno-literackich), jak i gazet codziennych (według wyliczeń autorki kwerenda objęła 158 tytułów prasowych z 13 krajów). Uwzględnienie dzienników, w dawniejszych antologiach krytyki notorycznie pomijanych jako te, które serwują teksty o znaczeniu jedynie dorywczym, autorka tłumaczy we wstępie: „W niektórych krajach to właśnie dzienniki były głównym nośnikiem informacji, zwłaszcza gdy czasopisma specjalistyczne nie miały zbyt mocnej pozycji na rynku prasowym lub docierały do wąskiego kręgu czytelników” (s. 21). Do tego „wiele gazet miało stałą rubrykę muzyczną, o którą dbali niekiedy wybitni i wpływowi krytycy, jak na przykład Hector Berlioz (...), Ludwig Rellstab (...), czy James William Davison (...)” (s. 21–22). Ze wstępu Renaty Suchowiejko dowiadujemy się dalej o technice realizowania kwerend prasowych – jak wiadomo, niezwykle żmudnych i czasochłonnych. W celu zlokalizowania najważniejszych tekstów autorka posłużyła się publikowanymi bibliografiami artykułów prasowych oraz bazami internetowymi z RIPM na czele. Jak jednak przyznała, jej ciekawość wykroczyła poza publikacje wymieniane w bibliografiach – pożyteczne i wręcz konieczne okazało się wertowanie czasopism „od deski do deski”, pozwalające m.in. odkryć informacje „ukryte” np. w rubrykach kronikarskich. Już te wstępne deklaracje pozwalają czytelnikowi mieć pewność, że zapozna się z materiałem źródłowym obszernym i różnorodnym, niepoddanym wstępnym zabiegom klasyfikacyjnym i tym pełniej przechowującym autentycznego „ducha czasu” (pomijam fakt, że wszystkie recenzje zostały podane w języku polskim, w przekładach dokonanych w dużej mierze przez samą autorkę). Pewność ta realizuje się już od początku lektury recenzji, gdy kilka tekstów z prasy francuskiej wskrzesza na nasz użytek wizerunek „małego Polaka” o niewymawialnym nazwisku najeżonym spółgłoskami, który po koncercie biegnie do loży powitać swoją mamusię, i trwa aż do końca, gdy w niespotykany już dziś, bezpardonowy sposób publicyści deliberują nad przyczyną i przebiegiem jego choroby. „W międzyczasie” rozgrywa się raz jeszcze życie artysty podróżującego z kraju do kraju, zbierającego oklaski i pochlebne recenzje za swą piękną grę. Z powodzi komplementów, mniej lub bardziej pobieżnych i wrywkowych uwag na temat tej gry, jak i na tematy poboczne, Renata Suchowiejko wypreparowała wizerunek artysty wirtuoza, pozwalając nam poznać dzieje jego kariery, a przede wszystkim wnikać w szczegóły uprawianej sztuki. Prezentacja tego wizerunku zajmuje pierwszą i drugą część książki. W części pierwszej Autorka opisuje przebieg kariery wirtuozowskiej Wieniawskiego, uwzględniając trasy jego kolejnych podróży i za każdym razem charakteryzując stosunek prasy danego ośrodka do działalności koncertowej artysty. Dowiadujemy

się o tytułach prasowych, które specjalnie forowały skrzypka, poznajemy nazwiska osób, które sekundowały jego karierze. W następnym podrozdziale Suchowiejko omawia repertuar wykonawczy Wieniawskiego, uwzględniając – co rzadkie w monografiach wirtuozów – jego rozwój w czasie, ubywanie i przybywanie kolejnych pozycji zarówno solistycznych, jak i kameralnych. Uwagi o miejscu kameralistyki w działalności Wieniawskiego prowadzą do kolejnego podrozdziału, przedstawiającego artystów, z którymi on współpracował: pianistów, śpiewaków i dyrygentów. Tę część książki uzupełnia wybór typowych programów koncertowych, które prezentował Wieniawski wraz z innymi artystami od 1849 do 1878 roku, od Krakowa do Nowego Jorku. Kolejna partia tekstu (część II książki) nosi tytuł *Henryk Wieniawski w oczach swoich współczesnych*. Syntetycznie przedstawia ona technikę skrzypcową, styl i estetykę wykonawczą skrzypka na podstawie dłuższych lub krótszych cytatów z przedrukowanych w części trzeciej recenzji. Wzięto pod uwagę zarówno teksty odnoszące się bezpośrednio i w całości do gry Wieniawskiego, jak i rozważania porównawcze, w których toku sztuka Wieniawskiego podlegała konfrontacji ze sztuką innych współczesnych mu artystów. Obie klasy tekstów podobnie naświetlają sztukę Wieniawskiego; ich rozróżnienie było jednak konieczne ze względu na odrębność metody każdej z nich; ponadto rozważania porównawcze okazały się sztuką dla siebie – ich poznanie pozwoliło głęboko wniknąć w mentalność krytyków (np. we „wpisaną w język” skłonność do myślenia o sztuce wykonawczej jako czymś w rodzaju sportowej rywalizacji) i poznać pełen zasób kategorii klasyfikacyjnych, jakimi się w XIX wieku posługiwano.

Słusznie poprzedza Autorka swoje – podsumowujące rekonstrukcję wizerunku artystycznego Wieniawskiego – zapewnienie, że poprzez zamieszczone w książce teksty krytycznomuzyczne „odsłania się istota sztuki wykonawczej polskiego wirtuoza”, stwierdzeniem „wsłuchując się uważnie” (s. 92). Zebrane w książce teksty należy bowiem czytać uważnie właśnie, dążąc do odkrywania sensów, które notorycznie zaciemniają przyciężki styl literacki autorów, przestarzała, romantycznego chowu metaforyka czy też nadmiar pobocznych wątków treściowych. Leniwy czytelnik ma do dyspozycji dwa pierwsze rozdziały, w których Suchowiejko prezentuje w pożądanym skrócie wyniki własnej lektury recenzji; czytelnik pracowity znajdzie w samodzielnej lekturze okazję do skonfrontowania wstępnych rozdziałów książki z własnym odczytaniem oryginalnych tekstów, co niekoniecznie będzie czynnością mechaniczną: mamy wszak do czynienia z literaturą – chociaż tylko użytkową, to przecież wystarczająco bogatą w sensy, by prowokować wiele odczytań.

Suchowiejko starała się ustosunkować do zebranego materiału jak najbardziej obiektywnie, ale i stworzyć czytelnikowi jak najbardziej obiektywne warunki lektury. Temu celowi służy wyposażenie książki w uważnie zestawione informacje bibliograficzne, wszelkiego rodzaju spisy i indeksy. Każdy dział *Dossier de presse* rozpoczyna spis wykorzystanych tytułów prasowych; każda publikowana recenzja jest poprzedzona informacjami na temat pochodzenia, podano także każdorazowo tytuł recenzji (w języku polskim). Po każdym z działów następuje *Kronika*, w której zestawiono informacje o wszystkich odnalezionych recenzjach koncertów Wieniawskiego w poszczególnych krajach, wraz z danymi o przedmiocie, którego każda

z nich dotyczy. Drobne teksty kronikarskie, nieuwzględnione w tekście głównym, zostały tu zacytowane w całości. Wszystkie źródła prezentowane w książce ponownie zestawiono w bibliografii, w skróconym zapisie, którego szczegóły pieczołowicie omówiono we wstępie, podobnie, jak metodykę innych zapisów bibliograficznych figurujących w książce. W bibliografii źródła zostały posegregowane według krajów – tym razem idą one w porządku alfabetycznym. Bibliografia zawiera ponadto wykaz programów koncertowych zamieszczonych w aneksie, wykaz cytowanej korespondencji i historycznych podręczników gry skrzypcowej oraz spis literatury przedmiotu (nie jest on długi, jako że literatura poświęcona Wieniawskiemu – co zaznaczono we *Wstępie* – nie jest zbyt bogata). Książkę zaopatrzone w abstrakt w języku angielskim, wspomniany aneks, gdzie reprodukowane są najciekawsze afisze koncertowe związane z występami Wieniawskiego, oraz indeks osób. Na pełne uznanie zasługuje staranna redakcja książki – literówek prawie nie ma, a kilka błędów językowych należy do grupy tych, które robi się mimochodem i zwykle nie dostrzega podczas korekty. Należą tu „klasyk” gatunku, anakolut: „wysłuchując się uważnie w głosy słuchaczy (...), odsłania się istota sztuki” (s. 92), jak i dość często spotkany lapsus „silna polaryzacja” (s. 93). Bardzo rzadko zdarza się błędna pisownia tytułów czasopism z drugim członem pisanym małą literą (np. „Tydzień literacki” – s. 41). Te drobiazgi nie psują ogólnego wrażenia, jakie sprawia książka, opracowana wzorowo zarówno pod względem merytorycznym, jak i redakcyjnym. Jest to przy tym pozycja atrakcyjna w lekturze – to zdanie dopisuję z intencją pokonania ewentualnych oporów ze strony czytelników negatywnie nastawionych do lektury antologii dawnych recenzji muzycznych.

Magdalena Dziadek